

УДК 372.878+373.51

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Раструба Т. В.

Стаття присвячена проблемі інноваційних технологій на уроках музичного мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів у контексті особистісно орієнтованого підходу. Висвітлюються особливості особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання як інноваційної технології. Наголошується на перспективах розвитку особистості дитини, інноваційних змінах учителя музики в межах нової парадигми.

Ключові слова: інноваційні технології, особистісно орієнтований підхід, розвиток особистості, вчитель музики, уроки музичного мистецтва, методи, форми, прийоми, шляхи реалізації.

Статья посвящается проблеме инновационных технологий на уроках музыкального искусства общеобразовательных учебных учреждений в контексте личностно ориентированного подхода. Освещаются особенности личностно ориентированного музыкального обучения и воспитания как инновационной технологии. Акцентируется внимание на перспективах развития личности ребенка, инновационных изменениях учителя музыки в рамках новой парадигмы.

Ключевые слова: инновационные технологии, личностно ориентированный подход, развитие личности, учитель музыки, уроки музыкального искусства, методы, формы, приёмы, пути реализации.

The article is devoted to the problem of innovative technologies in musical arts lessons at general education schools in the context of personality-oriented approach. It highlights specific features of personality-oriented music education as an innovative technology. Emphasis is placed on perspectives of the child's personality development and innovative changes of the music teacher in the framework of this new paradigm.

Key words: innovative technologies, personality-oriented approach, personality development, music teacher, lessons in musical arts, methods, forms, techniques, ways of implementation.

Постановка проблеми. Сучасні реформаторські зміни освітнього процесу в нашій державі потребують суттєво іншого ставлення до дитини, її освіченості. Актуальною залишається теза проголошена в Законі України "Про загальноосвітню середню освіту" (стаття 5), що першочерговим завданням освітнього процесу є "виховання громадянина України, формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань" [3]. Тому загальноосвітній навчальний заклад має не тільки надати базові знання учням, але й навчити їх вчитися протягом усього життя, використовуючи здобуті знання на практиці.

Наше сьогодні висуває суспільний запит на виховання творчої особистості самостійно мислити, генерувати креативні ідеї, приймати сміливі незвичайні рішення та потребує суттєвих змін у педагогічній практиці, музичній зокрема, інноваційного спрямування. Звідси орієнтиром змісту освіти є розвиток особистості дитини. Цьому має сприяти застосування інноваційних технологій у контексті особистісно орієнтованого музичного навчання і виховання, які б забезпечували можливість перенесення акценту з вивчення самого предмета на його використання як засобу формування особистості учня, розвитку його самостійності, творчої ініціативи, стимулювання потреби в самовдосконаленні, виявленні моральної позиції, відповідальності за навчальний процес.

Формулювання цілей статті. Метою даної роботи є визначення сутності особистісно орієнтованого підходу до музичного навчання і виховання як інноваційної технології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вимоги теоретичних і методологічних положень, котрі визначають інноваційну особистісно орієнтовану освіту, представлено в працях К. А. Абульханової-Славської, І. В. Арябкіної, М. А. Алексєєва, Г. О. Балла, Є. В. Бондаревської, Є. Ю. Волчегорської, С. В. Кульневич, Т. І. Кульпіної, А. В. Петровського, С. І. Подмазіна, В. В. Серікова, В. Т. Фоменка, І. С. Якиманської та інших дослідників.

Важливу роль у розробці нової парадигми відіграли роботи психологічного спрямування таких авторів, як: А. Асмолова, Н. Бібік, Л. Виготського, В. Давидова, Дж. Долларда, Е. Еріксона, Н. Кічук, С. Крипнера, О. Леонтєєва, А. Маслоу, Р. Мей, В. Петровського, К. Роджерса, С. Рубінштейна, С. Сисоєва, Л. Сохань, Л. Хомич, Г. Ципіна, К. Юнга та інших вчених.

Актуальні проблеми мистецької освіти у своїх наукових доробках висвітлюють А. Верем'єв, Є. Гаспарович, О. Гончарова, С. Горбенко, О. Лобова, Л. Масол, О. Михайличенко, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, А. Растрігіна, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Сергієчева, Т. Танько, О. Хижна, Л. Хлебнікова, Г. Шевченко, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній науці XXI століття яскраво заявляє про себе особистісно орієнтований підхід, який на сьогодні можна назвати інноваційним, що забезпечує створення нових механізмів освітнього процесу та ґрунтується на принципах глибокої поваги до особистості дитини, її самостійності, індивідуальності. Досліджуючи дану проблему, науковці виокремлюють низку вчень, які лягли в основу сучасної освітньої концепції, серед яких найбільш відомі – особистісно-культурологічне (Є. Бондаревська), особистісно-розвивальне (І. Котова, В. Серіков, Є. Шиянов), суб'єктно-особистісне (І. Якиманська), практико-орієнтоване (М. Кузнецов), особистісно зорієнтоване (М. Алексєєв) та ін. Враховуючи висновки цих дослідників, можна наголосити, що особистісно орієнтоване навчання визначає центром освітнього процесу особистість дитини, а головною метою цього процесу є психолого-педагогічна допомога в становленні її "суб'єктивності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні" [7].

Загальновідомо, що ядром і головним засобом естетичного виховання дитини є мистецтво, що відрізняється універсальністю впливу на особистість у всіх напрямках. Однак сучасна технологічна цивілізація віддаляє музичну освіту на дещо другорядний план. Хоча, нові досягнення теорії та методики психолого-педагогічної науки доводять важливість музичних занять не тільки в естетичному, але і в інтелектуальному розвитку дітей. У контексті особистісно орієнтованої освіти музика відноситься до групи сенсо-орієнтованих предметів, де системотворчим фактором виступає механізм персоналізації ("я – у світі"), бо музика не тільки пізнається, але і є однією з форм пізнання світу [4, с. 21].

На сьогоднішній день урок залишається бути основною формою організації навчання, але в умовах нової парадигми він зазнає суттєвої трансформації. Не оминає цей процес і уроків мистецького спрямування, де змінюється їх функція, форма. Так, за ствердженням Л. Масол, значними можливостями володіють сучасні уроки музики, як уроки поліхудожньої діяльності учнів, що мають на меті, загальний світоглядний та суто музичний розвиток дітей, котрий дає можливість найбільш повно розкрити всі внутрішні психологічні якості учнів (мислення, уяву, пам'ять, волю та ін.), виховувати емоційно-чуттєву сферу психіки (чуйність, уміння через музичне мистецтво пізнавати глибину душевних переживань), надавати постійну можливість самореалізуватися, що є особливо важливим при особистісно орієнтованому навчанні та вихованні [2]. У цьому випадку урок підпорядковується не повідомленню та перевірці рівня знань, а виявленню досвіду учнів за ставленням до змісту матеріалу, який викладає вчитель.

Використання інноваційних технологій на шляху формування нового стану сучасної мистецької освіти сприяє цілеспрямованому синтезу методів навчання, відкриває нові можливості для методичної варіативності в організації особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу [1]. Звідси, загальна мистецька освіта спрямовує дії педагогів на різнобічний особистісний розвиток учнів, застосування таких освітніх технологій, які найповніше враховують значення всіх факторів соціально-педагогічного впливу та надають можливості дітям реалізуватися в музичній діяльності.

Так, інноваційна організація пізнавальної та практичної музичної діяльності учнів у системі особистісно орієнтованого підходу може здійснюватися шляхом використання нестандартних *форм навчання* (діалог, дискусія, "скарбничка почуттів", опитування-тести, методика незакінченого речення, визначення тематики міні-творів, складання "тезаурусу мудрих думок про музику", "щоденник музичних вражень", складання "словника почуттів музичних творів" (Є. Лоцман), імітація організації естетичної творчої діяльності (урок-мандрівка по музичному театру, урок-мандрівка по картинній галереї, урок-народної творчості, урок-фольклорного свята, урок-книжковий ярмарок, уроки-кіностудії і т. п.), урок-концерт, урок-репортаж з художньої виставки, урок-рецензія, урок-репетиція, урок-спектакль, уроки, які спираються на видуманих казкових героїв; *методів* (інтерактивні, ігрові, проблемно-пошукові (Л. Масол), аудиторної передачі, візуальної демонстрації, кінестетичного сприйняття та передачі естетичної інформації, методи художнього виконання, синектики, художньо-творчих аналогій, навчально-критичного вираження, вживання в естетичний об'єкт (О. Олексюк); *прийомів* (створення яскравих образно-наочних уявлень, ситуацій успіху, взаємодопомоги, спонукання до пошуку альтернативного рішення (С. Горбенко), прийоми полімодального уявлення естетичної інформації ("музичних люстерок", пластичного моделювання, зорової стимуляції, синкретичного занурення в художній образ), рефлексивні прийоми – ранжування, емфатичного слухання (Є. Волчегорська) та здійснення самостійних художньо-творчих *проектів*.

Урок музичного мистецтва в межах особистісно орієнтованого підходу сприяє не тільки розширенню і вдосконаленню знань дітей, а й їхньому саморозвитку, адже вони знайомляться з музичними творами, вчать висловлювати власні судження перед однокласниками, таким чином зростає їх внутрішня мотивація, що є одним із важливих компонентів реалізації особистісно орієнтованої освіти. Відтак в якості основної мети використання інноваційних технологій на уроках музики можна розглядати активізацію пізнавальної та творчої діяльності учнів. Цьому сприяють застосування *інтерактивних* та *інформаційних* технологій на уроках музичного мистецтва, що дозволяє по-новому використовувати текстову, звукову, графічну й відеоінформацію, та її витоки; збагатити методичні можливості, надання сучасного рівня викладання; активувати творчий потенціал учнів; виховувати інтерес до музичної культури; формувати духовний світ дитини [5]. Гармонійно поєднуючи знання комп'ютерної грамоти з музикою, образотворчим мистецтвом, літературою, створюється нова якість сучасного інтегрованого уроку.

Також використання інформаційних технологій на уроках музики надає можливість залучати дітей до створення творчих робіт, пошукової роботи під час вивчення народної творчості, української музичної культури, творчості композиторів світу, оформлення результатів роботи у вигляді різних проектів за певними темами. Інтерактивні технології дають змогу учням формувати характер; розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення; виявляти й реалізовувати індивідуальні можливості; сприяють створенню атмосфери творчої співпраці [6, с. 304]. Інтерактивні технології можна ефективно використовувати як під час засвоєння нових знань, так і під час застосування набутих знань, умінь та навичок.

Дослідження теорії і практики застосування інноваційних технологій учителями на музичних заняттях загальноосвітніх навчальних закладів функціонує на основі ряду *принципів* – індивідуальності, самоцінності та неповторності учня; диференціації навчання; реалізації себе у всіх видах музичної діяльності; гуманізації змісту музичної освіти; історизму; системності; науковості; варіативності [2]. Так, наприклад, у процесі вивчення музичної грамоти можна дещо диференціювати складність навчального матеріалу, що дозволить зберегти мотивацію учнів; під час вокально-інструментального музикування учитель може використовувати міру допомоги кожній дитині (підказування, додаткове настроювання на фортепіано), що забезпечить визначення самостійності в засвоєнні навчального матеріалу кожного учня; в ході спостережень за дітьми вчитель має виявити найоптимальніше співвідношення завдань репродуктивного й творчого характеру, тобто застосувати свою креативність; у процесі хорового співу доцільно створювати особистісно зорієнтовану ситуацію – допомога кожній

дитині під час розучування пісень (співвідношення педагогічного показу і словесних пояснень, тактовна корекція неадекватної самооцінки); під час слухання музики можна доповнювати диференційованими домашніми завданнями (читання додаткової літератури про композиторів, добором по слуху на інструменті основних тем знайомих музичних творів, ведення щоденника музичних вражень і т. ін.), що допоможе навчити концентрувати увагу та сприймати значущі приклади особистісно-цінних творів мистецтва.

Цілком доречною є думка О. О. Красовської, що під інноваціями мистецької освіти можна вбачати новизну, що ефективно змінює результати професійної майстерності вчителів музики, створюючи при цьому вдосконалені нові освітні, дидактичні, виховні системи; освітні педагогічні технології; методи, форми, засоби розвитку особистості, організації навчання і виховання. Тому, для реалізації новітніх технологій на уроках музичного мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів у контексті особистісно орієнтованого підходу вчитель має і сам інноваційно розвиватися (низка чинників і умов, необхідних для нарощування інноваційного потенціалу). Звідси, застосування інноваційних технологій у музичному мистецтві сприяє зміні типу взаємодії "учитель – учень", де вчитель переходить до співпраці, орієнтуючись на аналіз не стільки результатів, скільки загальної діяльності дітей, а учень стає активно творчим. Тому, на уроках музики вчитель має звертати особливу увагу на свій поведінковий компонент та творчу активність, які передбачають: створення оптимальних умов, які б дозволили найбільш повно реалізувати естетичні можливості кожної окремої дитини відповідно до її здібностей, психофізіологічних особливостей та власних бажань; використання різних методик, спрямованих на творчий розвиток, задоволення естетичних потреб кожної дитини; надання переваги творчим методам, діалогічному мовленню; максимальну індивідуалізацію та диференціацію навчання.

Висновки. Отже, сутність особистісно орієнтованого підходу до музичного навчання і виховання як інноваційної технології полягає у модернізації навчального процесу загальноосвітньої школи, сприяє ефективному становленню і розвитку творчої, саморозвиненої особистості учнів, дозволяє визнавати права кожної дитини на самоцінність, індивідуальність, прагнення здобувати знання і застосовувати їх у різнобічній музичній діяльності. Звідси, успіх використання такого підходу залежить від декількох факторів: урахування вчителем на уроках музичного мистецтва вікових та психологічних особливостей розвитку кожної дитини; досконале знання сутності особистісно орієнтованої моделі навчання, яка складається із специфічних форм, методів, прийомів, які і є інноваційними. Звичайно, досліджувана нами проблема не вичерпується викладеним у цій статті, дослідницький пошук продовжується. Значної уваги, на наш погляд, потребує досвід практичної реалізації особистісно орієнтованого підходу до музичної освіти учнів.

Література

1. Волчегорская Е. Ю. Личностно ориентированное эстетическое воспитание младших школьников: методология, теория, практика : дисс. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.01 / Волчегорская Е. Ю. – Челябинск, 2007. – 346 с.
2. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти дітей шкільного віку : навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання / С. С. Горбенко. – Видання друге, доповнен. – Житомир : В. Б. Котвицький, 2008. – 416 с.
3. Закон України "Про загальну середню освіту" // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 12–13. – 92 с.
4. Куклина Л. В. Моделирование личностно-ориентированных воспитательных технологий в условиях воспитательной системы школы : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Куклина Л. В. – Ульяновск, 2005. – 220 с.
5. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навчальний посібник / О. М. Олексюк. – К. : КНУКІМ, 2006. – 188 с.
6. Перспективні освітні технології : наук.-метод. посіб. / за ред. Г. С. Сазоненко. – К. : Гопак, 2000. – 560 с.
7. Пехота О. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. – 2-ге вид., доп. та перероб. / О. Пехота, А. Старева. – Миколаїв : Вид-во "Іліон", 2006. – 272 с.